

РЕЦЕНЗИЯ

за конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2.1. Филология (Български език – социолингвистика), обявен в ДВ, бр. 56 от 16.08.2019 г.

от проф. д-р Красимира Славчева Алексова, член на научното жури, определено със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД38-624/21.10.2019 г.

В конкурса участва един кандидат – доц. д.ф.н. Красимир Манолов Стоянов, преподавател по български език на чужденци в Катедрата по български език и специализирано обучение на чужденци към Департамента за езиково обучение на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Общо представяне на получените материали по конкурса и покриването на минималните национални изисквания

Кандидатът доц. д.ф.н. Красимир Стоянов е приложил за участие в конкурса една монография (*Езиковедите българисти през първото десетилетие на социализма (1944-1954)*). Велико Търново: ИК Знак`94, 2019, 244 с.), 20 статии и една под печат, както и 4 студии. Обект на рецензиране тук са публикации, които не са включени в процедурите за предходни научни степени и академични длъжности (д-р, д.ф.н. и доцент) и не са под печат.

Представената в документите справка за изпълнението на минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ показва, че тези минимални национални изисквания са покрити.

В материалите по конкурса се съдържа общ списък на публикациите, вкл. по процедурите за доцент и д.ф.н., списък на публикациите за участие в конкурса, списък на публикациите от системата „Авторите“, списък с доклади от конференции от системата „Авторите“, списък за научното ръководство от системата „Авторите“, резюмета на трудовете по конкурса, списък на научните приноси, справка за редакторство, справка за научно ръководство на докторант, справки за цитиранията в CEEOL, справка за цитиранията в CitEc, EBSCOhost, eLIBRARY, JSTORE, SCOPUS, уверение за цитиранията от Университетската библиотека на СУ „Св. Климент Охридски“, справка за цитирания в ЛИБНЕТ, WorldCat, резултати от търсенето в COBISS, справки за научните приноси в монографията и в статията, вкл. и преводите им на английски, фотокопие на ДВ с обявения конкурс. Към документите принадлежат и автобиография, копия на дипломата за висше образование с приложенията, копие на документа за доктор, за доктор на науките, за доцент, справка за трудовия стаж, копие на документа за доцент, на трудовия договор, справка за участие в проекта „Мобилност“, за проект на Фондация „1300 г.

България“, както и справки за почетното членство в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, документи за рецензентство пред ВАК, академичен отзив и др.

Оценка за приносите на трудовете за участие в конкурса

Монографията „Езиковедите българисти през първото десетилетие на социализма (1944 – 1954). (Принос към историята на българското езикознание)“ може да се разглежда като първото у нас монографично изследване, което представя детайли от общата картина на развоя на българската езиковедска наука във връзка с провежданата езикова политика и резултатите от идеологическия натиск на управлението на България върху българските езиковеди през първото десетилетие след септември 1944 г.

Монографията съдържа предговор от акад. М. Виденов, увод, осем основни глави, изводи, богата библиография, резюме на английски и приложения с копирани документи и страници от научни и др. трудове. Разгърнатата е на 243 страници.

Несъмнено авторът е избрал един от най-динамичните периоди от съвременната ни история в политически, идеологически и социален аспект. Сложни и нееднозначни са процесите, които се наблюдават в българската езиковедска наука след коренната промяна на политическата система. Тоталният натиск на новата идеология несъмнено поставя българските езиковеди, школувани в най-добрите постижения на съвременната им езиковедска наука, пред трудни избори. Смятам, че един от най-значимите приноси на Кр. Стоянов е представянето на предпоставките и причините, които обуславят изборите, които правят водещи езиковеди непосредствено след септември 1944 г. Тъй като монографията изследва процеси в областта на езиковедската наука, обусловени от социално-политически и идеологически фактори, то това монографично изследване основателно се присъединява към социолингвистичните трудове, търсещи аспекти на отношението език : общество.

Авторът още в увода подчертава, че езикът в разглеждания период 1944 – 1954 г. е силно обвързан с политиката на държавата (с. 11), затова напълно обосновано е поставянето като една от основните задачи на труда откриване на онези политически обстоятелства, които формират идеологическата поръчка по отношение на нормативността на книжовния ни език (с. 19). Търсенето на взаимовръзките между тоталитарния модел на управление на научната дейност и езиковедското дело е друга важна изследователска задача, която авторът последователно осъществява в основните глави на монографията.

Реализирането на основната идея на труда – проследяване на „пораждането, развитието и осъществяването на творческите замисли в езиковедското дело“ през първото следвоенно десетилетие (с. 19), основателно отвеждат автора в Първа глава към периода преди септември 1944 г., и по-точно към 30-те години на ХХ в., богати на множество значими езиковедски трудове. Изтъкването на високото ниво, постигнато от езиковедската ни наука през 30-те години, представлява основата, която е необходима, за да се очертаят на нейния фон изпитанията, пред които се изправят езиковедите,

формирани в най-напредничавите идеи на европейската лингвистика. Авторът проследява формирането и научното дело на Л. Андрейчин, Ал. Теодоров-Балан, Ст. Младенов, Иван Леков от 30-те години на XX в., което създава предпоставки за проследяването на научната им продукция след деветосептемврийския коренен прелом.

Смятам, че Втора глава представлява значим необходим елемент от монографичния труд, тъй като разглежда политическия контекст, в който масовият контрол има всъщност политически характер, в който „превъзпитанието“ на народа е част от цялостната политика. В тази глава се коментират основанията, които водят до появата на т.нар. от автора публицистично говорене и цитатничество, белязали и езиковедската наука. Авторът успява да защити позицията си, че развитието на националния език в този период може да се тълкува като отражение на властовите отношения в държавата и че се наблюдава загуба на интелектуалната независимост под ударите на тоталния контрол (с. 41).

Откривам значими смислови връзки между Втора и Четвърта глава, тъй като в Четвърта глава се коментират конкретните изяви на съветизацията в езика на нашите езиковеди като резултат от идеологизираната езикова политика. Несъмнен е приносният характер на тази глава, тъй като липсва подобно проучване у нас до настоящия момент.

Съветизацията в областта на българската езиковедска наука в първото десетилетие след 1944 г. има своето конкретно измерение, както става ясно от труда на Кр. Стоянов, и в друго явление – сякаш следване на наложили се научни образци, и по-конкретно идеите на Н. Я. Мар (вж. V глава). Кр. Стоянов се стреми обективно да представи положението в българската лингвистика, в която освен апологети на маризма съществуват и учени, които остават резервирани към учението на Мар. В Пета глава основателно значимо внимание е отделено не само на възгледите на Мар, но и на вижданията на Вл. Георгиев, критикуващ маризма и отстояващ научната основателност на сравнително-историческия метод в езикознанието.

Като част от стремежа за изясняване на конкретните измерения на съветизацията в езикознанието ни възприемам и Шеста глава, която е посветена на рецепцията на статията на Й. В. Сталин „Марксизмът и въпросите на езикознанието“ у нас. Кр. Стоянов търси не само отрицателните страни на последвалата апологетика, която е отражение на намесата на партийното и държавното ръководство в управлението на науката. Авторът изтъква и някои положителни черти на въздействието на труда на Сталин в конкретния исторически момент за отрезвяване от псевдонаучни теории. От текста на Кр. Стоянов става ясно какъв е механизмът на преминаване от една към друга апологетика в езиковедската наука под въздействието на тоталното влияние на политическия режим.

Като естествено продължение на тематиката, свързваща IV, V и VI глава, възприемам IX глава, озаглавена „В плен на стилистиката на актуалната публицистика“. В този смисъл смятам, че мястото на настоящата IX глава е след VI глава, а не в края на монографията. В IX глава Кр. Стоянов анализира конкретни трудове на наши езиковеди, в които става ясно в какво точно се състои стремежът за наподобяване на езика на

партийните ръководители в езиковедски трудове, в какво проличава влиянието на новата идеологическа патетика върху езиковедската наука, как се реализира тоталитарната реторика и фразеология в научни трудове за езика, кои са идеологическите подтици за тенденцията настоятелно да се търси сближаване на българския език с руския, и в цялост – как политическата реалност от първото десетилетие след септември 1944 г. променя академичното езикознание у нас.

Кр. Стоянов не се е впуснал в едностранно разглеждане и тотални негативни оценки на процесите в езиковедската ни наука в първото десетилетие след септември 1944 г. От позиция на уважение към положителните постижения Кр. Стоянов изтъква и в Трета глава („Езиковедите в борба за демократизиране на правописа“), че промяната на правописа на българския език е предизвикан от конкретни обществени намерения и планове в коренния обществен прелом с влияние на доминиращата идеология, но тази промяна е резултат от сериозен научен дебат и обмисляне.

Макар че Седма глава е озаглавена „Увлечения“, в текста ѝ акцентът не е единствено върху увлечението за популяризиране на партийните идеологически поръчки към езиковедската ни наука, отразило се в борбата за висока езикова култура и довело да т.нар. борба с тарикатския език. Чрез анализи на конкретни трудове Кр. Стоянов представя дискусиата върху проблема за езика на Паисиевата „История славяноболгарская“, която за дълго време остава актуална за езиковедската ни наука.

Тази монография включва и глава, която проследява основните задачи, които изпълняват български езиковеди след създаването на Института за български език (VIII глава). С основание акцентът е върху приносите в събирателската, проучвателската и публикационната дейност на тази институция, а това несъмнено е принос в осмислянето на значимостта на Института в историята на българската езиковедска наука.

Според моето виждане монографичното изследване на Красимир Стоянов „Езиковедите българисти през първото десетилетие на социализма (1944 – 1954). (Принос към историята на българското езикознание)“ действително притежава приносен характер, защото възобновява историческата памет за един период в езиковедската наука, който съвременните поколения не познават достатъчно или въобще не познават.

Приносните елементи в представените по конкурса статии и студии разглеждам в два основни тематични кръга: социолингвистика и обучение по български език като чужд. В първия тематичен кръг разграничавам два подкръга: социолингвистични аспекти на устната и писмената реч и социолингвистични аспекти на медийния език.

В първия социолингвистичен подкръг откривам приноси в изследването на:

а) българския език в рамките на обединена Европа в две статии, представящи поглед към този въпрос преди и след приемането на България в Европейския съюз: в предприєдинителния период Кр. Стоянов разглежда предизвикателствата, пред които се изправя българският език в съизмерването му с други европейски езици (статия „Възможности на българския език за голямата европейска среща на езиците“), а след

влизането в Европейския съюз интересът на автора се насочва към сложните отношения между националния език, видян като уникално естествено средство за комуникация и духовно израстване, и историческия развой на идеята за обединена Европа, наричана „европейската идея“, като освен това се конкретира проблемът за националния ни език в общоевропейски културен аспект във връзка с историческите особености на националната ни съдба (статия „Европейската идея и националният език“). Към този кръг от изследвания, свързани с националния ни език, може да се присъедини и една статия, посветена на връзката между езиковата политика на държавата чрез нейни специализирани институции и социалния прогрес („Езиковата политика и социален прогрес“);

б) специфични езикови явления в текстове, принадлежащи към две институционални подсфери. Тук присъединяват проучването на метафорите в езика на финансовите институции, разглеждани като конкретна проява на експресивността при отчитане на влиянието на специализираната реч в международния финансов обмен върху финансовия език у нас (статия „Метафорите в езика на финансовите институции“), а също така анализа на наименования на полицейски акции и инициативи на правораздаващите органи с акцент и върху мотивационните аспекти на номинацията („Езикови стратегии на въздействие върху обществото от правоохранителните органи на властта в България“);

в) отделни явления в устната и писмената комуникация, значими от социолингвистична гледна точка: един тип реакции отговори в диалога, съдържащи десемантизиран израз езиково клише, представляващи проява на комуникативното сътрудничество и израз на социална зрялост („Синтактични маркери на социална зрялост в разговорната реч“); единственото познато на мен изследване на формалните и семантичните особености на съобщения, оставени на телефонен секретар, както и на социално-демографски фактори, които обуславят специфичните характеристики на анализираната база данни (статията „Езикът на посланието „след дългия сигнал“); указателни писмени текстове, които представят регламентирани или нерегламентирани стратегии в съвременната столична улична комуникация (върху институционални, неинституционални текстове и авторски послания), показателни за динамиката на този тип опосредствано общуване и за формираното съзнание на столичните жители (статия „Защо дънките се преместиха до хот дога“?); изследване на възникването, урбанистичната стратификация и мотивационните принципи на три типа ергоними (названия на заведения) в столицата, като се търси влиянието на модата, на престижни образци и следването на търговски стратегии за привличане на потребители (в статията „Наименования на градски акценти в София“); разглеждане на конкретни реализации на две стратегии – позитивната интервенция и отрицанието на съдействие и участие – в разрешаване на основните въпроси, които са репрезентативни за детското любопитство („Вербални аспекти на детството любопитство“);

Във втория социолингвистичен подкръг, посветен на медийния език, могат да бъдат открити следните приносни елементи:

а) диахронен поглед към спецификата на езика на медиите в периода непосредствено след септември 1944 г.: изследване на целенасочения стремеж да се влияе върху представите на българските войници за езиковата престижност на публицистичния език, формиран под идеологическите императиви на новата тоталитарна власт (в статията „(Re)формиране на национално езиково съзнание на военния фронт (1944–1945 г.), и на популярната през втората половина на 40-те години на XX в. лозунгова лексика като продиктувана от идеологизираните послания на тоталитарната власт, като тези лозунги се разглеждат и от формална гледна точка, а една от основните тези на автора е, че лозунговата лексика е елемент на ритуализация на медийната реч в изследвания период (в „Ritualized Slogan Lexis in the Bulgarian Press during the Times of Violent Contradiction in Ideologies (1944–1947)“);

б) анализирани специфични особености и динамични процеси в медийния език като резултат от променена езикова политика в медиите след значими за България обществени промени: след демократичните промени (1989 г.) (в „Les défis linguistiques du discours des medias bulgares après les Changements de 1989“ и „Вестникарското езиково клише – как времето разбила пространството“) и по време на присъединяването към НАТО и Европейския съюз („Езиковата политика в българските вестници в периода на Присъединяването (към ЕС и НАТО)“). Открояват се основни процеси във вестникарския език като снижаване на стила, нарушаване на книжовноезикови норми (т.нар. от автора „престижност на нарушената нормативност“ – „Езикова престижност и медийни манипулации“), поява на нов тип клишета, които претендират да бъдат стила на новото време и др. В студия „Йерархия на общественото пространство в езика на посттоталитарния печат в България“ се проследяват, анализират и класифицират за първи път след 1989 г. езиковите средства за изразяване на различни степени на квантификация на признакови характеристики и явления в печатни медии от 90-те години на XX в. Авторът представя като обобщение пространствена йерархична организация на квантификаторите на обекти в популярните печатни медии, като се стреми да изведе важни тенденции и закономерности;

в) анализ на явления в езика на посттоталитарните медии след 90-те г. на XX в.: коментар на конкретните прояви на лексикалната колоквиалност, намираща израз в оказионализми, метафори, каламбури, цитации на части от художествени произведения, нарушаване на традиционни табути, свързани с човешката физиология и сексуалност и др. (в статията „Лексикалната колоквиалност в модерната българска периодика“); търсене на закономерности в регионален и национален план, които представят динамиката на периодичния печат в родопския район и открояват както черти на съвременната информационна практика у нас, така и спецификата на регионалните ценности (в статията „Езикът на съвременния периодичен печат в Родопите – между националното и регионалното“); търсене чрез анализ на конкретен емпиричен материал на отговор на въпроса дали съществуват значими мъжки и женски модели в езиковото оформяне на текстове в лайфстайл списания, като за целта се прави функционално-структурен анализ

на насищането на речта с образи и сравнения, на употребата на метафори и появата на други специфични маркери, които очертават отличителните черти на женския и мъжкия публицистичен текстов стандарт в разглежданите лайфстайл списания (в „Женска и мъжка реч в българските лайфстайл списания“).

Вторият и значително по-малък тематичен кръг – обучението по български език като чужд, включва една статия („Методологически и социолингвистически основания на „Минимум на български език за чужденци“) и учебното помагало *Survival Bulgarian*. Статията може да се възприеме като осмисляне и обосноваване на възгледите на автора за промяна в лексикалния материал и актуализация на граматическия минимум, наложена от от обществените промени в периода на създаването на помагалото.

Заклучение

След прегледа на материалите по конкурса, анализа на научните трудове, представени от кандидата, както и след извличане на съдържащите се в публикациите научни и научноприложни приноси смятам за основателно да дам положителна оценка и да препоръчам на уважаемите членове на научното жури Красимир Манолов Стоянов да бъде избран на академичната длъжност „професор“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ по професионално направление 2.1. Филология (Български език – социолингвистика).

20.12.2019 г.
София

Изготвила рецензията:
(Проф. д-р Красимира Алексова)